



de Duinrel

KNMV
vereniging
voor veldbiologie

Natuurvereniging de Bollenstreek

31^{ste} jaargang, december 2025



Bestuur	Vacature
voorzitter	mail: voorzitter@bollentsreek.knnv.nl
penningmeester	Jan Plomp; Ambachtstraat 29, 2181 RC, Hillegom telefoon: 0252-516545 of mail: penningmeester@bollenstreek.knnv.nl
secretaris	Maud van der Veen; Duinhuyslaan 14, 2212 SB, Noordwijkerhout telefoon: 06-11098194 of mail: secretaris@bollenstreek.knnv.nl
ledenadministratie	Maud van der Veen mail: ledenadministratie@bollenstreek.knnv.nl
algemeen lid	Agaat Mesman; Dopheidestraat 38, 2165 VP, Lisserbroek telefoon: 06-5506112 of mail: agaat@quicknet.nl
Redactie	Adrie van Dam, Annelies Moolenaar en Maud van der Veen
de Duinrel	mail: deduinrel@gmail.com
webredacteur	mail: webmaster@bollenstreek.knnv.nl
Excursiecommissie	Agaat Mesman, Jan Bischoff Tulleken, Lidy van der Salm, Jan Plomp en Jos van Schie
Waarnemingen	Sarah Humphrey; Geestburg 6, 2171 DM, Sassenheim mail: vogelsbollenstreek@gmail.com
Milieuoverleg	John van Velzen; F. Koolhovenstraat 5, 2171 RD Sassenheim
Duin- & Bollenstreek	telefoon: 06-54661288 of mail: vanvelzen.j.a@gmail.com
Donateur of lid worden?	U kunt lid of donateur worden. Donateurs ontvangen de Duinrel. Leden krijgen daarnaast ook het blad Natura van de Landelijke KNNV. Zie voor verdere informatie onze website: https://bollenstreek.knnv.nl . Het lidmaatschap of donateurschap starten of beëindigen kan alleen per kalenderjaar. Opzeggen moet vóór 1 november per brief of e-mail gebeuren bij de ledenadministratie.
ontwerp omslag	Maud van der Veen
ontwerp logo	Sarah Humphrey
foto's omslag	Voorkant: "Wisent", Jan Bischoff Tulleken Achterkant: "Geschubde inktzwammen", Annelies Moolenaar Achterkant binnen: "Troskalknetje", Jan Bischoff Tulleken
De volgende Duinrel verschijnt half maart 2026	De Duinrel is het kwartaalblad van Natuurvereniging de Bollenstreek, onderdeel van de Koninklijke Nederlandse Natuurvereniging. De vereniging organiseert activiteiten zoals lezingen en excursies met aandacht voor vlinders, vogels, libellen en planten. Informatie over de vereniging vind je op de website: https://bollenstreek.knnv.nl .
De sluitingsdatum voor de kopij is 15 februari 2026.	



Inhoudsopgave

<i>Van de redactie</i>	4
<i>In memoriam Ir. Dirk Oudkerk</i>	5
<i>Nieuwe bestuursleden gezocht</i>	6
<i>Fietstocht rondom Hillegom</i>	7
<i>Verslag Najaarswandeling bij Panneland AWD</i>	10
<i>Paddenstoelenwandeling Keukenhofbos</i>	12
<i>Paddenstoelenwandeling Tespelduyn</i>	14
<i>Op Wisentensafari</i>	18
 <i>Natuurmomentje – Een hagedis zonder pootjes</i>	20
 <i>Natuurmomentje – Een vos op mijn schoen</i>	21
 <i>Onder de loep - Een Veelvraat op het menu</i>	22
 <i>Natuurmomentje ‘Annemaria koekoek’ met een Steenuil</i>	24
 <i>In de kijker - Ooievaar op leeftijd</i>	26
<i>Voorlopen</i>	28
<i>Gedicht: Winterklaar</i>	30
<i>Waarnemingen 1 augustus t/m 30 oktober 2025</i>	31
<i>Activiteitenprogramma</i>	37



Van de redactie

Annelies Moolenaar

Deze Duinrel opent met verhalen over hoe mensen met hart voor Gierzwaluwen zorg gedragen hebben voor hun nestplaatsen, zodat wij daar nu al fietsend nog steeds van kunnen genieten.

En toen kwam de herfst eraan, in alle kleurigheid van de paddenstoelen! Op dit gebied is er veel kennis onder onze gelederen. Een eenvoudige inktzwam is al de moeite waard om bij stil te staan, en verbaas je maar over al die verschillende andere soorten die bij excursies op naam gebracht zijn!

Op de omslag aan de binnenzijde-achter is te zien hoe een slijmzwam zorgvuldig is gekweekt tot glinsterende sporangia (vruchtlichamen). Huiver van het verslag van de excursiedeelnemers die door het horen van krakende takken en stampend geplons vermoedden dat grote dieren onzichtbaar naderden.

Vrolijk word je van hoe leuke natuurmomentjes beschreven worden. Zo kan je een Steenuil besluipen of een stokoude Ooievaar de geboortedatum ontfutselen.

Wees alert op meelifters: een Vos op je schoen, of een rups die dient als mobiel restaurant. Niet alles is wat het lijkt: een grote worm blijkt een hagedis te zijn, en waar eerst Damherten de toon aangaven, bloeien nu weer Duinviooltjes.

We hebben als vereniging ook onze eigen vaktermen, zoals die van 'voorlopen'. Soms krijg je maar niet te zien wat je wilt zien, maar dan komt er wel weer iets anders op je pad. En hoe het zal zijn met de excursie? Dan weten we in ieder geval de weg, of wat de weg niet is.

Maar leer ook over wat mycorrhiza- partners zijn!

De inspanning van de een kan iets betekenen voor de ander, die dan weer wat terug kan doen voor het grote geheel. Als vereniging hebben we nieuwe menskracht nodig om draaiende te blijven. Laat het niet bij alleen instemmend lezen blijven! Zo kunnen we als vereniging van grote betekenis zijn: voor onszelf, maar nog meer voor de kwetsbare natuur! Want die heeft ons heel erg nodig, opdat de verhalen verteld worden, en wonderbaarlijke zaken onder de aandacht gebracht.

Veel leesplezier, en een mooie kerst en jaarwisseling! Winterklaar? Op naar de lente!

De redactie: Maud, Adrie en Annelies



In memoriam Ir. Dirk Oudkerk

Agaat Mesman en Jan Albert Moolenaar

Onlangs ontvingen wij bericht dat Dirk Oudkerk op 1 september 2025 is overleden. De oudere leden zullen zich hem nog wel herinneren. Hij was secretaris van KNNV Bollenstreek van 1998 tot 2003. Sinds 2001 was hij betrokken bij het Gierzwaluwproject. Hij woonde in Lisse.

In het voorjaar 1998 schreef Dik zelf een stukje om zich voor te stellen. En zette zelf zijn naam eronder als Dik Oudkerk. Zo hebben wij hem gekend. In zijn jeugd bracht hij veel tijd door in de Loonse en Drunense duinen. Voordat hij met de VUT ging werkte hij in de techniek, in de elektronica. De liefde voor de natuur had hij via zijn moeder en grootvader meegekregen.

Hij schreef onder andere dit: De periode voor mijn VUT, fietste ik vrijwel dagelijks door de Bollenstreek naar mijn werk in Oegstgeest. Wat mij is opgevallen in die 15 jaar, is de langzame maar gestage verandering van een voornamelijk weiland en bollenland naar een bebouwde omgeving, heel jammer. Dat het mogelijk is, in deze tijd, om een stukje uniek natuurgebied als het Reigersbos zomaar van bestemming te veranderen, dat vind ik onvoorstelbaar en heeft me ook diep geraakt. Laten we er uit leren waakzaam te blijven waar het de bescherming van de schaarse natuur in onze omgeving aangaat. Dat is voor mij een belangrijke reden om actief mee te willen doen in deze vereniging. Echter laten we niet vergeten ook te genieten van de natuur!

Agaat vond Dik aardig en echt een heertje: altijd keurig gekleed. Netjes en correct. Hij kwam vaak naar excursies en lezingen, maar op een gegeven moment heeft hij zijn lidmaatschap opgezegd.

Jan Albert herinnert zich Dik van zo'n 20 jaar geleden als een bewogen mens voor de natuur. De Prinsessenstraat werd grondig gerenoveerd. Hij en Jan Albert hadden gezien dat er wat gierzwaluwennesten tussen dakpannen zaten. Dik heeft toen overlegd met Stek (of de toenmalige woningbouwvereniging) of er kunstnesten voor gierzwaluwen konden worden aangebracht bij een aantal woningen aan de "oneven zijde" van de straat. Dit werd door Stek ingewilligd. Maar dit bleek aan de westzijde van de huizen te zijn aangebracht..., oh wat was hij teleurgesteld.... Het Gierzwaluwproject bestaat gelukkig nog steeds en de gierzwaluwen in Hillegom doen het goed. (zie o.a. Duinrel 2025, nr. 1, blz. 22 en het verslag van de fietstocht op blz. 7 van deze editie.)



Nieuwe bestuursleden gezocht

Het bestuur

Eind oktober hebben wij u een brief gestuurd, waarin we een beroep op u deden om actief te worden in het bestuur en de activiteitencommissie van KNNV Bollenstreek. De huidige leden van het bestuur en de activiteitencommissie doen het werk al heel lang en velen willen nu graag stoppen. De leeftijd begint ons bovendien parten te spelen.

Als vereniging moeten we voor onze leden een aantal taken goed uitvoeren en de financiën netjes op orde houden. En om te zorgen dat de excursies soepel verlopen, moet er van tevoren ook wat werk verricht worden. In deze Duinrel kunt u bijvoorbeeld lezen wat de excursiecommissie zoal doet om te zorgen dat de excursie en lezingen goed verlopen. (zie "Voorlopen")

Zonder een vast team, dat zich voor deze taken inzet kan een vereniging niet bestaan. Onze zoektocht gaat daarom onverminderd door.

Op dit moment is de stand van zaken als volgt: Jos van Schie blijft de excursiecommissie doen en Rob Bel heeft aangegeven hierbij te willen helpen. Sarah Humphrey blijft de waarnemingen doen en heeft aangegeven het bijhouden van de website over te willen nemen. Jos den Boer en Elly Dofferhof hebben zich gemeld voor ondersteunende taken, zoals bijvoorbeeld ledenadministratie of een deel van de secretaristaken. En Marcel Ligtenberg is bereid de voorzittershamer op te pakken. Allen alvast hartelijk dank!!

Maar u begrijpt het al, we zoeken **nog meer** actievelingen.

Penningmeester	Voorjaar ongeveer 4 uur/week, verder 1 uur/maand
Secretaris	Ongeveer 4 uur/week
Excursiecommissie	Ongeveer 6 uur/maand

Daarom doen we nogmaals een dringende oproep: wie van u wil helpen onze vereniging te laten voortbestaan?

U kunt een email sturen aan secretaris@bollenstreek.KNNV.nl



Fietstocht rondom Hillegom

Sarah Humphrey

Zaterdagochtend 23 augustus 2025 stapten twaalf enthousiaste deelnemers op de fiets om een aantal plekken in Hillegom en omgeving te bezoeken. Onder de deskundige leiding van onze lokale vogelaar Louis van Trigt, hadden wij vooral oog voor de vogels onderweg.

Wij begonnen bij de Elsbroekerwei, een 40 ha groot veenweidegebied gelegen aan de zuidkant van Hillegom, die in 2006 een natuurbestemming heeft gekregen. Hier lopen op 30 ha van de polder de Blaarkopkoeien van de boerderij Helena's Hoeve samen met de verschillende soorten weidevogels, zoals: Kievit, Grutto en Tureluur. Dit zorgt voor een bijzonder stuk natuur langs de drukke provinciale weg.



Wij konden niet verder gaan zonder een blik over een onder water gezet bollenveld aan de andere kant van de weg te werpen. Dit bollenland ligt naast de Groene Bollenschuur langs de N208 en is sinds halverwege augustus onderwater gezet. Ons bezoek leverde mooie soorten op: Grote Zilverreiger, Witte Kwikstaart, Oeverloper en een Bosruiter die van vrij dichtbij te zien was, druk aan het foerageren.



De Bosruiter broedt niet in Nederland, maar is wel met regelmaat te zien in het najaar als hij op doortrek is naar Afrika ten zuiden van de Sahara. Op de gevel van de Groene Bollenschuur hangen een aantal kunstnesten van Huiszwaluwen, die er dit jaar weer met succes hebben gebroed. Verderop in het weiland wees Louis ons op een duiventil, die daar in 2022 speciaal is geplaatst als broedgelegenheid voor Huiszwaluwen.

Louis wilde ons een andere plek waar Huiszwaluwen hebben gebroed laten zien. Onderweg naar de Singel reden wij de woonwijk in, waar wij op de zijgevel van een huis op de Jacob Marislaan een tweetal bezette nesten zagen. Dit blijkt een



nieuwe locatie voor broedende Huiszwaluwen te zijn. In de toekomst vinden hopelijk meerdere zwaluwen de weg hier naartoe. In de afgelopen jaren zijn er in de woonwijk Elsbroek steeds meer nesten van Huiszwaluwen te vinden, de zijanten van woonblokken blijken zeer geschikt voor nestbouw. In 2023 was het aantal bezette nesten in deze woonwijk opgelopen tot twintig.

Fietsend door de Jacob Marislaan kwamen wij uit op de Singel waar we een prachtig uitzicht hadden over de Elsbroekervaart richting de Elsbroekpolder. In de verte zagen wij een Lepelaar en op een hek zat een Torenvalk.

De trots van Hillegom zijn de koloniën Gierzwaluwen in het oude centrum van het dorp, namelijk in de Julianastraat, Emmastraat, Hofstraat en Meerstraat. In het najaar van 2018 werd echter bekend dat de huizen van de 'Gierzwaluwenbuurt' op de nominatie stonden om te worden vervangen voor nieuwbouw, met als gevolg het verdwijnen van de bijhorende nestgelegenheden. Als compensatie werden er in opdracht van Woningbouwvereniging Stek, een aantal nestkasten opgehangen aan het appartementengebouw op de hoek van de Hofstraat en de Prins Hendrikstraat. Hopelijk worden deze nieuwe alternatieve broedplaatsen hier en op andere plekken in het dorp herkend door de Gierzwaluwen, zodat de kolonie in stand blijft.



Als laatste zijn wij naar de Vosse- en Weerlanerpolder gefietst. Deze ruim 20 ha veenweidegebied ten noorden van Hillegom werd bijna vierhonderd jaar geleden ingepolderd voor landbouw en veeteelt: op 8 november 1631 werd de Weerlanerpolder gesticht, de Vossepolder werd gesticht op 30 april 1633. In 1651 werden beide polders samengevoegd. De polder is nu in het beheer van Het Zuid-Hollands Landschap en is een uniek natuurgebied, rijk aan planten, waaronder Waterdriblad, verschillende orchideeën, Lange ereprijs, Kruisbladwalstro en Zomerklokje, en vogels waaronder Grutto, Tureluur, Watersnip, Gele Kwikstaart en verschillende soorten eenden. Dit alles is niet zonder slag of stoot gegaan, rond het jaar 2000 had de gemeente Hillegom plannen de polder te ontwikkelen voor recreatievoorzieningen. Een elders in het dorp gevestigde grote manege moest naar de polder worden verplaatst om ruimte te maken voor woningbouw. Er zouden twee brede 'beheerpaden' voor voetgangers en een struinpad dwars door de polder komen. Tot slot lag er ook nog een ander plan voor een provinciaal fietspad langs de Ringvaart aan de oostrand van de polder. Een overleg in 2014 tussen lokale gezamenlijke natuurorganisaties en het Zuid-Hollands Landschap resulteerde



in een beheerplan dat de basis vormde voor de overeenkomst tussen de gemeente en het Zuid-Hollands Landschap. Daarmee werd het Zuid-Hollands Landschap vanaf 2015 verantwoordelijk voor het beheer van de gemeentelijke gronden in de polder. Sommige stukken worden vroeg gemaaid, andere delen later en er zijn ook stukken die extra worden begrazen door schapen en koeien. In het broedseizoen zijn enkele weilanden onder water gezet. Het struinp pad is afgesloten om de rust in het gebied te behouden; de andere paden blijven toegankelijk, maar fietsen door de polder is niet toegestaan. Vandaag mag het resultaat er zijn: een oase van rust in de drukke Bollenstreek. Een bezoek is de moeite waard!



Deze ochtend ben ik langs plekken geweest die ik niet kende. Ik ga zeker terug! Met dank aan Jos voor het organiseren van deze hartstikke leuke fietstocht, en aan Louis voor zijn deskundige uitleg over wat er speelt in de natuur in Hillegom en omgeving.

Literatuur

<https://www.elsbroekerwei.nl/> Website van Boerderij Helena's Hoeve, Hillegom
Trigt, Louis van, 'Gierzwaluwen project Hillegom 2024', *De Duinrel* 2025(1): 22-24
Trigt, Louis van, 'Hillegomse zwaluwen', *De Duinrel* 2024(1): 23-25
Trigt, Louis van, 'Gierzwaluwen in Hillegom', *De Duinrel* 2021(2): 64-67
<https://www.zuidhollandslandschap.nl/gebied/vosse-en-weerlanerpolder>
Brunner, Chris, 'Vosse- en Weerlanerpolder: de wederopstanding van een weidevogelgebied', *Fitis* 2021, 57 (1): 2-8.



Verslag Najaarswandeling bij Panneland AWD

Jan Plomp met foto's uit het KNNV archief

Er waren slechts vijf aanmeldingen voor de wandeling op 28 september jl., daarvan zeiden een dag van tevoren nog twee mensen af wegens griep. Misschien een reden om de wandeling niet door te laten gaan, maar ik had een kennis aangeemoedigd en onder druk gezet om een keer mee te gaan. Dus de wandeling ging door. Vol goede moed gingen we met zijn drieën op pad vanuit Panneland.

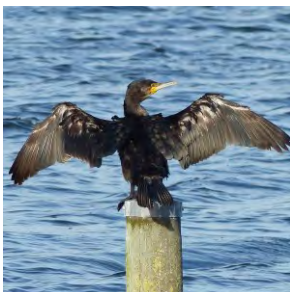
Al snel werden we door twee bordjes gewaarschuwd voor een Hoornaarsnest. Behoedzaam zijn we er langs gelopen en toch even genoten van het aan- en afvliegen van de Europese Hoornaar.



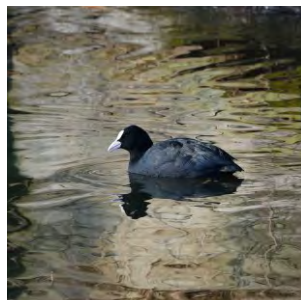
In de lucht was het rustig, in het water zagen we Fuut, Dodaars, Aalscholver, Krakeend en uiteraard de Meerkoet.



Krakeend



Aalscholver



Meerkoet

Langs het wandelpad zagen we bloemen staan, op de vraag welke soort het was bleef het stil. Via Obsidentify ontdekten we dat het Bezemkruiskruid was. Intussen spotten we de Grote Zilverreiger, Slobeend en de Rietgors.



Grote Zilverreiger en Slobeend



Rietgors

Op de vraag welke soort we net hadden gezien, bleef het stil. We waren het alweer kwijt, het Bezemkruiskruid, wel vonden we een nieuw geel bloempje. De naam?? Niemand wist het, wel het was het Duinkruiskruid. Weer iets om te onthouden!! Het was goed wandelweer en we genoten van de omgeving. Ik zag een blauw bloempje, ik streek er met mijn hand overheen en ja hoor: ik hoopte en rook het al: Grote Tijm! De Blauwe Reiger liet horen dat hij het er mee eens was.

Het gele bloempje kruiste ons pad opnieuw. We wisten het nog, zelfs allebei de namen. Het Bezemkruiskruid met straalbloemen en het Duinkruiskruid zonder straalbloemen.



Bezemkruiskruid



Grote tijm



Duinkruiskruid

Al met al toch een leuke wandeling. We hadden drie soorten planten gezien en nu onthouden hoor voor de volgende keer!



Paddenstoelenwandeling Keukenhofbos

Maud van der Veen en foto's van Sarah Humphrey

Zaterdag 18 oktober verzamelden we ons bij de ingang van het Keukenhofbos aan de Spekkelaan. Er waren ongeveer 25 deelnemers, die we in twee groepen door het bos hebben geleid. Net als andere jaren hadden we de vorige dag bij het voorlopen heel veel verschillende paddenstoelen gespot. Het Keukenhofbos heeft een enorme paddenstoelenrijkdom. Het gegeven dat het een oud bos is, waar de grond niet veel omgewoeld wordt en waar veel verschillende soorten bomen door elkaar staan, is daar een verklaring voor.

Arie Dwarswaard startte met een speedcursus paddenstoelen kijken. Plaatjes of gaatjes, ring of beurs, aanhechting op steel. Saprofyten, parasieten of symbionten. En natuurlijk kwamen ook het plukken en eten van de paddenstoelen aan bod. Beide niet doen!!

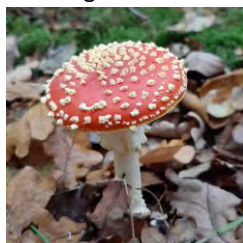


En daarna maar meteen naar de praktijk. De eerste boomstam-

men leverden al mooie vondsten op. De randen langs de paden werden verkend en tenslotte gingen we dwars door het bos op zoek naar dennen-appels, oude takken en stronken. Enthousiaste kreten over de prachtige kleuren en vormen, verbazing over al die verschillen en heel veel foto's waren het resultaat. Uiteindelijk brachten we 73 soorten op naam.



Gevraagd naar de indrukken van de deelnemers kregen we nog een leuke reactie:



Over de grote paddenstoel rood met witte stippen zingen we al heel lang. In volksverhalen wordt de vliegenzwam ook gebruikt als ingrediënt van heksendrankjes. En ook werd de paddenstoel gebruikt als vliegendoder door de boeren waar hij de naam vliegenzwam aan dankt. Dit gebruik staat al beschreven in een 17e -eeuws paddenstoelenboek. Dus voor mij blijft de vliegenzwam magisch!



Ook werden er veel foto's gemaakt en opgestuurd. Hierbij een selectie:



Bundelmycena



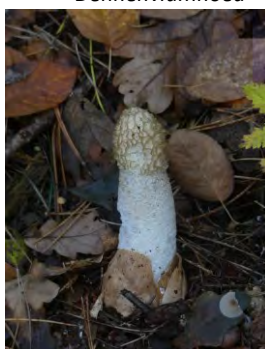
Dennenvlamhoed



Panteramaniet



Echte honingzwam



Stinkzwam



Gewone zwavelkopjes



Oranjerode stropharia



Narcisridderzwam



Paddenstoelenwandeling Tespelduyn

Maud van der Veen, foto's Sarah Humphrey

We organiseren sinds 2019 vier keer per jaar een wandeling over Golfbaan Tespelduyn. Zaterdag 25 oktober stond de zesde Najaarswandeling gepland. We lopen altijd een keertje voor, omdat de paddenstoelen ons elk jaar weer verrassen. In de afgelopen jaren vonden we ongeveer 125 verschillende paddenstoelen, maar velen maar 2 of 3 keer en degenen, die jaarlijks te vinden waren, heel vaak op andere plaatsen. Bij het voorlopen vonden we dit jaar 29 verschillende soorten. Niet bijster veel, vonden we, maar voor mensen, die meelopen zijn het er meestal al te veel om te onthouden.

Zaterdag was de weersvoorspelling niet erg goed. Er werden veel regenbuien voorspeld, vooral vanaf 11 uur. 10 mensen hadden zich dan ook afgemeld. Gelukkig waren de deelnemers, die er wel waren, goed voorbereid en zij trotseerden zelfs de stevige buien om 11 uur. Chapeau!!



Arie Dwarswaard leidde de groep rond en begon toch maar weer even met de basiskenmerken van een paddenstoel, want de deelnemers waren niet dezelfde als de week daarvoor in het Keukenhofbosch. Daarna gingen we snel op zoek.

En dat betekent zoeken tussen al die blaadjes naar een paddenstoel. Dat vergt in het begin enige oefening.



Zoals gebruikelijk verkenden we eerst de parkeerplaats. Daar is de afgelopen jaren veel grond verzet om de parkeerplaatsen te verbeteren. Daarom zijn de Weidekringzwammen bijna verdwenen. Maar langs de randen achter de bomen waren weer leuke nieuwe soorten te vinden: Witte en Zwarte kluiwzwammen en mooie Plooivoetstuifzwammen.



Ook zijn een aantal Elzen langs de zijkant van de parkeerplaats gekapt, maar gelukkig vonden we nog een paar forse Elzenkrulzomen.

De Elzenkrulzoom is een mycorrhiza-partner van de Els. Dat wil zeggen dat beide soorten elkaar nodig hebben en van elkaar profiteren. Het is dus de vraag of we deze soort volgend jaar op deze plek nog terugvinden.





Bij de oefenafslagplaatsen, waar veel Dennen staan, vonden we de Smakelijke melkzwam. ←

Deze paddenstoel leeft namelijk graag onder dennenbomen. Hij ziet er echter niet altijd even smakelijk uit.

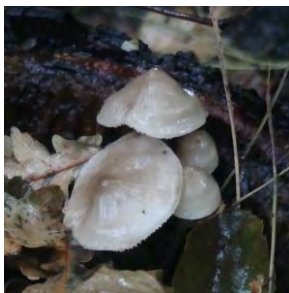
Via het spiegeltje kun je goed zien dat deze paddenstoel plaatjes heeft.

Verder zijn daar ook altijd de nodige Kastanjeboleten te vinden.-->

Tot onze verrassing vonden we daar ook nog enkele oude stengels van de Brede wespenorchis, die we deze zomer daar nog niet gespot hadden. Zo zie je maar weer, altijd je ogen goed open houden. 😊



In de bosjes links naast hole 8 was vreemd genoeg niet zo veel te beleven. Wat Geweizwammetjes, een groepje Helmmycena's en op enkele oude stokjes natuurlijk wat Oorzwammetjes. Maar verder weinig met hoedjes.



Inmiddels regende het al flink. We doken het bos bij de Parkholes in. Ook dit jaar geen Spechtinktzwammen. Deze paddenstoel zagen we daar van 2017 t/m 2022 ieder jaar in steeds grote aantallen. Maar sindsdien hebben we hem niet meer gezien. We vonden wel een mooie Gewone knolparasolzwam. →



Verderop in het Eikenbos vonden we nog een groot aantal Langsteelfranjehoeden op de houtsnippers en een hele jonge Gewone zwavelkopjes op een oude stronk.



Gelukkig konden we daarna snel naar binnen, want de regen bleef met bakken uit de lucht komen.

Veel dank aan Arie voor zijn heldere uitleg van een heel ingewikkelde wereld en aan Sarah voor haar mooie foto's.



Op Wisentensafari

Lidy van der Salm met foto's van diverse deelnemers

Ja echt, op safari en wel op zaterdag 3 november jl. gingen we met 20 natuurliefhebbers (groot & klein) op zoek naar de Wisenten. Tegenover het informatiecentrum in Overveen volgden we het Wisentenpad. We liepen door een prachtig gebied met diverse struiken en bomen in hun mooiste herfstkleur. Zelfs het pad was een kleurentapijt van herfstbladeren. In de bomen hoorden we voornamelijk het tikken van de Roodborstjes, Koolmezen en Pimpelmezen, een Grote Bonte Specht en zowaar de lach van de Groene Specht. En langs het pad bloeiden de Pekbloemen nog uitbundig.

Aangekomen op het uitkijkpunt waren we enigszins gespannen “zouden we de Wisenten zien”?? Enkele deelnemers, waren hier al eens geweest, maar hadden hier nog nooit Wisenten gezien!

Ook al zouden we ze ook dit keer niet zien, dan zouden we toch een mooie wandeling gemaakt hebben, dachten we ons zelf troostend. We stonden op een mooie en unieke plek midden in de duinen aan de rand van het “meertje van Burdet”. Er waren veel eenden in het water: Krakeend, Bergeend, Smient en natuurlijk heel veel Meerkoeten. Nog even talmen en dan maar weer terug??

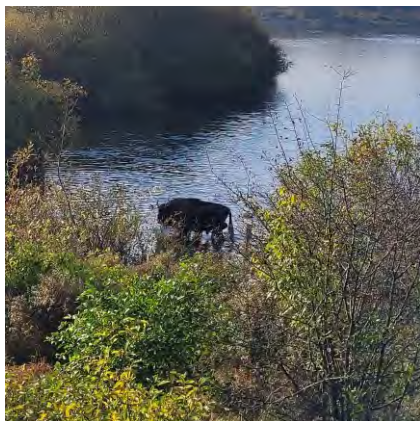
Maar wat hoorden we daar klotsen van water? Inderdaad daar kwamen ze!!!

Rustig en kalm door het water liepen daar opeens 5 grote grazers: “De Wisenten”. Ze verlieten na een tijdje het meertje en klommen tussen de Duindoornstruiken omhoog naar het gras om aldaar heerlijk te gaan grazen. We zeiden elkaar wat een Wisent en wat een gewoon Duindoornstruikje was. De Wisent is het grootste levende landzoogdier dat in Europa voorkomt. De stieren kunnen wel twee meter hoog en ruim 1100 kilo zwaar worden. Frappant hoe deze grote beesten zich toch zo “onzichtbaar” kunnen maken in de bosjes. Door hun donkere vacht vallen ze weg tussen de donkere struiken. De fototoestellen maakten overuren.

Hier waren we voor gekomen, dus we konden nu wel tevreden huiswaarts gaan. Nauwelijks weer op pad of de camera's werden razendsnel weer tevoorschijn gehaald. Daar vlak voor onze neus liepen “vader- en moederwisent met twee kleintjes”!!! Te mooi om waar te zijn.

Opgewonden en zeer voldaan gingen we vervolgens huiswaarts. We hadden genoten van een mooie zonnige en bijzondere dag in de duinen van Overveen. Hier enkele foto's met de impressies van de deelnemers.





Al spetterend kwam hij
opeens tevoorschijn!!!



Twee jonge kalfjes!! Wat uniek.



Wat een oerbeesten!

Voor meer informatie zie: www.wisenten.nl
Behalve in de Kennemerduinen kun je ook nog wisenten zien op de Veluwe, Natuurpark Lelystad en Maashorst. In Lentevreugd grazen geen wisenten, maar Schotse Hooglanders.



WISENTPROJECT
— KRAANSVLAK —



♂ **Natuurmomentje – Een hagedis zonder pootjes**

Adrie van Dam

Tijdens een wandeling bij Duin en Kruidberg kronkelt er iets bruins vlak voor mijn voeten tussen de herfstbladeren. Het duurt even, vanwege de schutkleur, voor ik goed zie wat het is. In eerste instantie lijkt het op een slang van ongeveer 40 centimeter, dun en glanzend, het ligt in een S-vorm. Of is het een reuzen regenworm? Het is geen slang, geen worm, maar een pootloze hagedis. Een Hazelworm is de enige pootloze hagedis die in Nederland voorkomt. Niet eerder heb ik er een gezien en nu ligt hij daar stil voor mijn voeten.



De pootjes van deze hagedis zijn al heel lang geleden verdwenen. Wormen en slakken staan op het menu van de Hazelworm, die zijn niet zo snel, dus pootjes om erachteraan te gaan zijn niet nodig. De Hazelworm heeft zich aangepast aan een ondergrondse levenswijze en overwintert ook onder de grond. Door het ontbreken van pootjes kunnen ze zich gemakkelijk door ondergrondse gangen bewegen.

De Hazelworm is eierlevendbarend (ovovivipaar) en de jongen worden geboren in een dunne eierschaal die na de geboorte scheurt. De dieren zijn meteen zelfstandig. Ze brengen veel tijd ondergronds door of ze verschuilen zich onder vegetatie of in schuilplaatsen, waardoor ze relatief weinig worden waargenomen.



Natuurmomentje – Een vos op mijn schoen

Jan Plomp

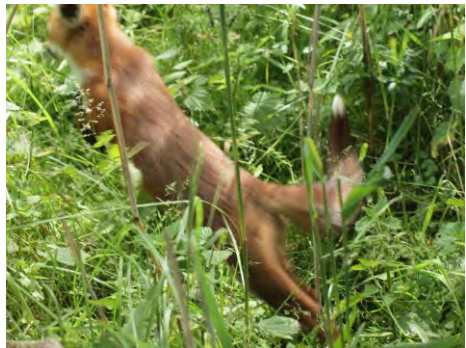
Tijdens mijn vlindertelling in de omgeving van het Limburg Stierumkanaal in de Amsterdamse Waterleidingduinen beleefde ik het volgende.

Tijdens het tellen hoorde ik steeds de Nachtegaal zingen; ik wilde hem toch ook wel een keer zien. Eerst tellen, de Kleine Parelmoervlinder kwam ik tegen op het Duinviooltje, de waardplant voor deze soort. Wat mij is opgevallen, is dat er tien jaar geleden weinig Duinviooltjes waren, wel veel herten. Afgelopen jaar zag ik veel blauwe plekken; bij nader inzien waren dat heel veel Duinviooltjes en deze keer geen herten. Het afschieten begint zijn vruchten af te werpen.



Ik hoorde nog steeds de Nachtegaal mij uitdagen. Eerst moesten nog Bont Zandoogje en het Icarusblauwtje worden genoteerd. De Nachtegaal was nu dichtbij, dus de verrekijker gepakt en de Nachtegaal gezocht. En ja hoor ik zag hem; tegelijkertijd voelde ik ook iets op mijn wandelschoen.

Ik keek naar beneden en daar stond een jonge vos op mijn schoen. Het beestje keek mij aan en schrok zich rot. Ik kon gelukkig nog een foto maken, al zou je die direct deleten, omdat de foto niet scherp is. Desondanks wilde ik deze herinnering wel bewaren. Zo maak je nog eens wat mee.



🔍 Onder de loep - Een Veelvraat op het menu

Adrie van Dam

Een harige rups steekt het zandpad over in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Een Grote beer (*Arctia caja*), een nachtvlinder die je hier vaak ziet? Nee, deze ziet er anders uit, toch even goed kijken. Deze is groter en heeft een lichte streep overlangs. Het blijkt de rups van de Veelvraat (*Macrothylacia rubi*) te zijn, ook een nachtvlinder.



Een week later wordt deze rups onbedoeld een thema tijdens het insectenweekend in Putten van de Landelijke Insecten Werkgroep. Een weekend vol met excursies en leden van de werkgroep die presentaties over verschillende onderwerpen geven. Zo geeft Rudolf Hengel een presentatie over parasitaire sluipwespen. Hij heeft onderzoek gedaan naar de eitjes van de Veelvraat en gekeken naar predatie door sluipwespen. Hij heeft een serie foto's met rupsen van de Veelvraat waar maden uitkruipen. Indrukwekkend hoor en heel bijzonder als je zoiets tegenkomt.

De volgende dag is een excursie naar Mosterdveen, een Heidegebied in Vierhouten. De hei staat in bloei en we zien toevallig een paar keer rupsen van de Veelvraat die ik inmiddels goed herken. In een van de roze heidestruiken valt een grote, dikke rups op met rijstkorrels die in de lange haren zitten. Toch maar weer beter kijken. Ja, je raadt het al: het zijn maden die uit de rups kruipen. Je ziet de made bewegen, net als de rups die ook beweegt. Wat een toeval, dat we dit na de presentatie van gisteravond nu tegenkomen.





Sluipwespjes zijn klein, ongeveer 5 mm groot en kunnen heel wat teweeg brengen. Het zijn parasitaire wespjes die eitjes leggen in een levende rups, de gastheer. De eitjes komen na een aantal dagen uit en de larven eten de rups van binnenuit op. Door de vitale delen met rust te laten, blijft de rups leven. De kleine larven zijn vleeseters, of misschien beter gezegd, eiwiteters.

Bij 'moderne' gewasbeschermende middelen wordt in plaats van chemische middelen gezocht naar natuurlijke alternatieven. En zo heb je in de teelt de mogelijkheid van rups bestrijdende insecten, de sluipwespen. Niet alleen de landbouw gebruikt deze mogelijkheid, ook particulieren worden aangespoord om sluipwespen te kopen. In Bloei, een magazine voor de tuinier, staan advertenties waar sluipwespen worden aangeprezen ter bestrijding van rupsen. De zorg over het gebruik van dit soort mogelijkheden roept ook vragen op. Welke gevolgen heeft dit voor de rupsen (vogelvoer) en de vlinderstand?

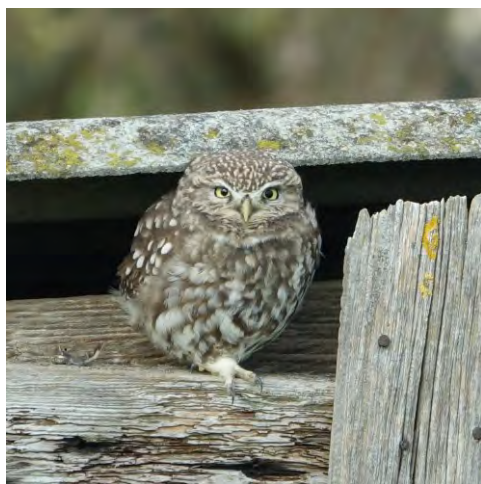
Sluipwespen hebben vaak een heel specifieke gastheer. Met z'n lange beharing is de rups van de Veelvraat niet populair, maar ze weten hem dus toch wel te vinden.

🦉 **Natuurmomentje 'Annemaria koekoek' met een Steenuil**

Annelies Moolenaar

Het schoolplein-kinderspel: met een grote groep tegelijk naar iemand toelopen die niet kijkt. Die roept *Annemaria..... koekoek!* Als je bij *koekoek* nog loopt, en dat gezien wordt, ben je uit het spel.

Ik moest eraan denken toen ik een Steenuil zag zitten onder de nok van een boerenschuur. Deze keek af en toe om een hoekje, en trok zich weer terug. Dan kwam ik voorzichtig wat dichterbij.



En dat ging goed. Het uiltje kwam zelfs helemaal uit de nok tevoorschijn, toen ik even was gaan zitten. Als hij/zij achterom keek, ging ik weer wat naar voren. Geweldig hoe de kop zover kan draaien! Als hij vooruit keek, stond ik stil. Uiltje keek ook steeds opzij – want het gevaar kan van alle kanten komen... Maar dat mens-ding werd blijkbaar als ongevaarlijk ingeschat. En zo kon ik toch aardig wat meters maken.



Steeds een nieuwe foto, want ik dacht: zo'n kans krijg ik nooit weer!

En uiteindelijk ben ik op dezelfde manier ook weer achteruit terug gegaan, in steeds een paar stappen, afgestemd op de kijkrichting van de Steenuil. En tevreden kon ik mijn wandeling vervolgen: ik was niet op lopen betrapt en de uil is al die tijd rustig blijven zitten.



Op deze foto is te zien dat als de Steenuil achterom kijkt, op zijn achterhoofd hetzelfde verenpatroon zit als op de voorkant. Zo lijkt het net of 'ie ogen in het achterhoofd heeft. Altijd handig om een belager het idee te geven: *wat je ook uitvreet als ik de andere kant op kijk, ik hou je in de gaten!*

Dit heerlijke natuurmoment beleefde ik aan de rand van de Nieuwe Driemanspolder bij Leidschendam/Zoetermeer. Een fantastische vogelplek trouwens, door het hele jaar heen.



🦆 In de kijker - Ooievaar op leeftijd

Sarah Humphrey

Afgelopen september tijdens mijn maandelijkse watervogeltelling voor Sovon Vogelonderzoek Nederland trof ik een volwassen Ooievaar in de Hellegatspolder. Hij/zij had een aluminium ring om de rechterpoot, maar deze was niet te lezen in het veld, gelukkig was dit wel te doen op de foto's die ik had gemaakt.

Ik had al het vermoeden dat dit type ring al een tijd niet meer gebruikt werd. Enig speurwerk op internet leert dat sinds 1911 Ooievaars in Nederland werden geringd met een aluminium 'lipring' van 30 mm hoog en een binnendiameter van 17,5 mm. Het werd gesloten door een kliksysteem, de 'lip'. Echter, de eerste geringde Ooievaar stamde zelfs al uit 1843. In de "Oprechte Donderdagsche Haarlemse Courant" van 12 oktober 1843 staat dit bericht:

"Haarlem, 11 Oct.

In de afgelopen zomer heeft men te Alphen, in Zuid-Holland, aan de halzen van drie dit jaar uitgebroede ooievaars bandjes bevestigd, met kleine koperen plaatjes, waarop de naam der gemeente en het jaartal 1843 werden gegraveerd".

Het nummer op de 'ouderwetse' aluminium ring bestond uit een drie- of viercijferige code. Een nadeel was dat deze ring in het veld slecht leesbaar was, de gegraveerde code vervaagde te snel (wat ik ook ervaren heb).

In het broedseizoen 2010 werden de laatste aluminium ringen opgemaakt en men is begonnen met een nieuw type ring. Na 41 jaar en 9999 aluminium exemplaren konden de aluminium lipringen niet meer worden gebruikt, omdat er op de ring geen ruimte was voor een 5-cijferige code.

Daarom is in nauw overleg met het Vogeltrekstation in Arnhem overgestapt op een ander type, de zogenaamde **European Laser Signed Advanced of ELSA-ring**. De code staat in witte tekens op een zwarte ring. De ring zelf bestaat uit twee delen, die met de hand op elkaar geklikt worden. Een dichtgeklikte ring heeft van binnen een ovale vorm, wat beter past op een ooievaarspoot.

Ik heb de ringnummer NLA 763 van deze Ooievaar in GRIEL (Geautomatiseerd Ring Invoer en Export Loket) gemeld en kreeg de gegevens terug. Deze vogel is op 13 juni 1989 als een niet-vliegensvlugge nestjong in het Wassenaarse bos geringd, en is dus 36 jaar oud!

Ringonderzoek laat zien dat Ooievaars wel eens 35 jaar oud kunnen worden, echter de gemiddelde leeftijd is tussen de 10 en 12 jaar.



NLA763		[NLA763]
Ringgegevens	NLA763 13-6-1989, ---, datum is exact op de dag af	[NLA763] [0]
Geringd door	D.C. Hak (378)	
Soort	oievaar (<i>Ciconia ciconia</i>)	[01340]
Geslacht	onbekend	[onbekend]
Leeftijd	nestjong, niet vliegvlug	[1]
Ringplaats volgens Google	Van Ommerenlaan 3, Wassenaar, Zuid-Holland, NL	[NL19]
Ringplaats volgens ringer		
Coördinaten	lat: 52.12 (+52° 7'), lon: 4.38 (+4° 22')	toon op kaart
Nauwkeurigheid	Ergens binnen een straal van 5 km	[1]
Andere merktekens	geen andere (kleur)merktekens aanwezig	[22]

De ringgegevens van de Ooievaar in de Hellegatspolder



De 36-jarige Ooievaar (NLA 763)

Collega vogelaar Annelies Moolenaar vertelde mij dat deze vogel een van de twee jaarlijks in Lisse overwinterende Ooievaars is rond de Heemtuin. Drie jaar geleden heeft Annelies daar ook deze ring afgelezen en gemeld bij GRIEL.

Deze Ooievaar van de Hellegatspolder doet het heel erg goed en is kennelijk in blakende gezondheid!

Literatuur:

Freriks, Kester (2023). *De Ooievaar*. Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen.

Website STORK Stichting Ooievaars Research and Knowhow

<https://www.ooievaars.eu/index.html>



Voorlopen

Lidy van der Salm en Maud van der Veen

We organiseren gedurende het jaar heel wat activiteiten, gemiddeld 2 per maand. Dat betekent dat iemand vanuit de excursiecommissie een bepaalde activiteit voorbereidt. Soms regel je een spreker en een zaaltje, een andere keer zet je een wandeling uit. De voorbereidingstijd loopt dus nogal uiteen.

Een wandeling organiseren betekent meestal “voorlopen”. Je wilt weten hoe je gaat lopen en hoelang de wandeling dan duurt. Maar je wil ook wat kunnen uitleggen over de natuur, die je onderweg tegenkomt. Wat groeit en bloeit er, welke vogels kun je tegenkomen, hoe zit het terrein in elkaar en is er nog iets uit de historie te vertellen.

Zo ook de Wisentenwandeling, die voor november gepland stond. Vorig jaar hadden we deze wandeling al samen voorbereid, maar die ging toen niet door omdat het terrein afgesloten was vanwege een onderzoek naar een dode Wisent (zie Duinrel 2024 no 4.) Dit jaar zijn we met frisse moed weer op pad gegaan. We besloten de Wisenten dit keer vanuit Zandvoort te benaderen via het Duinpieperpad. Al snel strekte het prachtige duingebied zich voor ons uit. We hadden zon!



Al lopende probeerden we de planten en dieren, die we tegen kwamen, op naam te brengen. Er waren veel vogelgeluidjes, die “Merlin” niet wilde oppakken. Tja, in de herfst zingen de vogel niet voluit zoals in de zomer, maar beperken ze zich tot allerlei roepjes. Zullen het Duinpiepers zijn geweest? Maar dat zou dan wel een zeldzaamheid zijn. Wel zagen we een stel schreeuwende Eksters, een ronddraaiende Buizerd en veel Pimpel- en Koolmezen. Dan maar de plantjes proberen. Gelukkig ging dat beter: Zeepkruid, Strandduizendguldenkruid, Bezemkruid,



Geel walstro. Ook enkele paddenstoelen kregen we op naam: Mestkaalkopjes op een mooie wisentendrol, Zwartwordende wasplaat en Franjevlekplaat ook op een mooie drol. Ze lopen hier dus wel. 😊



Maar ondertussen nog geen Wisent te zien. Volgens een andere wandelaar zaten ze vandaag helemaal aan het andere eind van het terrein. De Wisentenapp (<https://www.wisenten.nl/nl/waar-zijn-ze>) gaf dat inmiddels ook aan. Dat was jammer. Maar wellicht zouden we bij de echte excursie meer geluk hebben? Genietend van het mooie weer liepen we verder, duintje op, duintje af, wat een prachtig terrein, maar niet makkelijk lopen. Toch maar even melden bij de aanmeldingen, zodat iedereen weet waar hij aan toe is en dat goede wandelschoenen een must zijn. En dan zien we in de verte enkele grazende dieren. Zijn het Wisenten??? Nee het zijn de Konikpaarden. Ook leuk, maar



Alhoewel de wandeling van noord naar zuid maar 4 km is, doe je er zeker 1,5 uur over als je goed doorloopt. Maar KNNV-ers kijken graag om zich heen en willen naampjes weten. Dat kost de nodige tijd weten we uit ervaring. En dwalen door het terrein is niet toegestaan. We besluiten dat we dus gewoon dezelfde weg terug zullen lopen. Het is niet anders.

Zo zie je maar weer dat voorlopen een must is. Voorlopen kost tijd, is leerzaam en zorgt voor een goed verlopende excursie.

En soms pakt het toch nog heel anders uit, zoals u inmiddels gelezen heeft op blz. 18 ev..



Gedicht: Winterklaar

Paul Venderbosch

Ik sluit nu mijne ogen
Tijd voor mijn winterslaap
En met mijn droomvermogen
tel ik dat laatste schaap

Ik knipoog naar Sinterklaas
Zie wat nieuwjaarsduiken
En achter die winterwaas
mag er iets ontluiken

Het slapen brengt mij leven
dat ik nu nog niet ruik
Het rusten duurt nog even
alvorens ik ontluik

Ik oog nog niet lenteklaar
Wil al wel ontspruiten
“Zeg, lammetjes: Komt u maar
Ik wil nu naar buiten”



Waarnemingen 1 augustus t/m 30 oktober 2025

Sarah Humphrey

Tot nu toe zijn er 298 verschillende soorten vogels gezien in de Bollenstreek. Soort nr. 298 is de Sperwergrasmus, de allereerste waarneming in ons gebied. Helaas was het een flitsbezoek van maar een dag, waarschijnlijk was de vogel op doortrek. Andere leuke waarnemingen zijn: een Visarend die over Park Rusthoff in Sassenheim vloog, foeragerende Zwarte Sterns en Krombekstrandlopers op een onder water gelopen bollenveld in Lisse, en een Ooievaar op leeftijd in de Hellegatspolder.

Het volledige overzicht van de afgelopen periode is altijd terug te vinden op <https://knnvbollen.waarneming.nl/>

Een Kleine Zilverreiger vliegt op 18 oktober samen met 3 Grote Zilverreigers over de Oude Vuilnisbelt in Sassenheim (HVS). Een Purperreiger foerageert op 9 september in het noordelijke bollengebied te Hillegom (WNL). Dezelfde dag vliegt een ex. in noordelijke richting over het Kroftwegje in Sassenheim (PVZ).

5 Zwarte Ooievaars vliegen op 6 augustus in noordoostelijke richting over het bedrijventerrein 's Gravendam in Noordwijkerhout (WNL). Op 12 augustus foerageren 8 Ooievaars in de Elsgeesterpolder te Voorhout (WNL). 6 Vogels zijn op 8 september ter plaatse in de Floris Schouten Vrouwenpolder noord te Sassenheim (PVZ). Tijdens de maandelijkse watervogeltelling voor SOVON op 14 september ziet een waarnemer nog een ex. in de Hellegatspolder. De vogel is geringd met een aluminium ring nummer 763. De gegevens zijn aan het Vogeltrekstation in Wageningen doorgegeven, wat blijkt: de vogel is op 13 juni 1989 in Wassenaar geringd. Hij/zij is dus 36 jaar oud!! (SHU).

Leuk is de groep van 37 Lepelaars die op 1 oktober in een groep over het Sollasi bungalowpark vliegen (RJA).

Twee Toendrarietganzen vliegen op 31 oktober samen met een groep Brandganzen in zuidelijke richting over de Elsgeesterpolder te Voorhout (WNL). Op 23 oktober vliegen er 40 Kleine Rietganzen in verschillende groepen in zuidelijke richting over de Parklaan in Sassenheim (HVS). 202 Grauwe Ganzen rusten op 18 oktober in de Elsgeesterpolder (JVD). Hier op 31 oktober vliegen de eerste 18 Kolganzen van de winter in zuidelijke richting over (JWI). 70 Brandganzen vliegen op 12 oktober in zuidwestelijke richting over de Dorpsstraat in Warmond (JST).

Van 7 september tot en met 9 oktober zijn er een ♂ en een ♀ Pijlstaart ter plaatse op een onder water gelopen bollenveld langs de Heereweg in Lisse (VWA).



Een Wespendief vliegt op 6 augustus in noordelijke richting over het Kroftwegje te Sassenheim (PVZ). Nog een ex. vliegt op 2 september in zuidelijke richting over de Zilkerpolder te Noordwijkerhout (WNL). Op 24 september is de laatste Bruine Kiekendief van de zomer te zien bij de Oude Vuilnisbelt in Sassenheim (WNL). Een Havik is op 19 oktober te zien in de Eendenkooi ter Warmond (JKL). Een ♂ Sperwer is op 8 augustus badderend te zien op een onderwater gelopen bollenveld in het westelijke bollengebied van Hillegom (WNL). Op 21 augustus weet een ex. een Huismus te pakken in een achtertuin in Sassenheim (EBO). Nog een ♂ ex. is op 10 september belaagd door een Kauw in de lucht boven het Sollasi bungalowpark (RJA). Een Smelleken vliegt op 26 september in zuidelijke richting over de Oude Vuilnisbelt in Sassenheim (EBO), JDR).

Gaaf is de Visarend die op 2 september in zuidoostelijke richting over Park Rusthoff in Sassenheim vliegt (EVS). Een Boomvalk vliegt op 15 augustus over de Geestburg in Sassenheim (SHU). Op 24 augustus is er een ex. aan het jagen in de Berg en Daalpolder te Voorhout (JWI). De Boomvalk is een van onze zomergasten en trekt weg in augustus-september om in Afrika te overwinteren. De laatste waarneming dit seizoen in de Bollenstreek is van 7 september vanuit de Eendenkooi in Warmond (JKL).

Een jagende Slechtvalk op 20 september boven een onder water gelopen bollenveld langs de Heereweg in Lisse zorgt voor enorme paniek onder de steltlopers en meeuwen, alles gaat de lucht in. Alleen als de valk wegvliegt keren de vogels terug op het water (SHU). Op 24 augustus vliegt er een Wespendief in noordoostelijke richting over het centrum van Sassenheim (JWI). Nog een vogel vliegt op 30 augustus in noordelijke richting over Nieuw Leeuwenhorst in Noordwijkerhout (HVE).

De meeste waarnemingen van Patrijzen komen vanuit de Elsgeesterpolder in Voorhout, hier is regelmatig een groep van 10 vogels te zien (WNL). De grootste groep is een van 20 exx. op 5 augustus in Polder Het Langeveld in Noordwijkerhout (WNL). Nog een groep van 16 vogels is op 29 september ter plaatse in de omgeving van de Achterweg in Lisse (WNL).



Patrijs (Sarah Humphrey)

De Waterral laat zich zelden zien maar wel horen, zijn gegil klinkt als van een speenvarken. Roepende vogels zijn te horen op o.a. de Oude Vuilnisbelt te Sassenheim, de Klinkenbergerplas, de Lageveense Polder in Lisse, de Vosse- en Weerlanerpolder in Hillegom en het Oosterduinse Meer (VWA).



Dit jaar zijn er verschillende bollenvelden in de streek onder water gezet (geïnnundeerd), met als doel om de grond zuurstofarm en de aaltjes uit de grond te houden. Een perceel lag langs de Gooweg in Noordwijkerhout, een langs de Heereweg in Lisse ter hoogte van de Keukenhof en een in de westelijke bollengebied te Hillegom. Een geïnnundeerd bollenveld levert altijd leuke soorten op, vooral als het veld voor langere tijd onder water staat. Op alle drie velden zijn onder andere Bonte Strandloper, Bosruiter, Kemphaan, Kleine Plevier en Oeverloper waargenomen (VWA). Op het perceel in Noordwijkerhout zijn er op 15 augustus 2 Zwarte ruiters even ter plaatse, de vogels vliegen al snel door (WNL).

Ondanks het feit dat het perceel in Lisse langs een drukke weg ligt, zijn er toch een aantal leuke soorten te zien. Op 20 augustus zijn er 6 Witgatten ter plaatse (WNL); een Zwarte ruiter foerageert op 27 augustus tussen de Kemphanen (WNL); een viertal Bontbekplevieren is op 16 september aanwezig (WNL); 7 Groenpootruiters zijn op 2 september ter plaatse; een waarnemer telt op 5 september 12 Water-snippen (WNL); op 20 september zijn er 2 foeragerende Krombekstrandlopers te zien (SHU); de dag daarna zijn er 4 Rosse Grutto's ter plaatse (WNL).





Zwarte Ruiter (Annelies Moolenaar)

Het Bokje is een trekvogel en overwintert in West- en Zuid-Europa en in Afrika. Toch blijft hij in ons land tot na de rui en trekt dan pas weg van begin september tot in november. Een ex. is op 8 oktober ter plaatse in Polder Het Langeveld in Noordwijkerhout (WNL). De laatste Grutto van het seizoen is op 9 augustus foeragerend te zien op het onder water gezet bollenveld langs de Gooweg (JVD).

Op 9 augustus is er een eerste kalenderjaar Zwartkopmeeuw ter plaatste op het geïndeerd perceel langs de Gooweg in Noordwijkerhout (JVD). Een roepende Grote Stern vliegt op 12 augustus over het Sollasi bungalowpark in Noordwijkerhout (RJA). Hier vliegen op 13 augustus 2 roepende Reuzensterns over (RJA). Van 3 tot en met 5 september zijn er Zwarte Sterns foeragerend te zien op het onder water gelopen bollenveld langs de Heereweg in Lisse. Op 4 september zijn er 4 exx. ter plaatse (VWA).

Twee Bosuilen zijn op 7 augustus roepend te horen in de wijk Poelpolder te Lisse. Hier is op 9 oktober nog een ♂ te horen (AMO). Op 27 augustus roepen er 2 ♂ en een ♀ tegelijk bij het Oosterduinse Meer in Noordwijkerhout (RJA). Nog een roepende vogel is op 8 oktober te horen in de Heempark te Hillegom (BNO). Van de drie Kerkuilen van een broedgeval in Lisse is er in oktober helaas een dood gevonden (KWB). Een roepende Ransuil is op 2 oktober te horen in de omgeving van de Grote Looster te Lisse (WNL).

De laatste Gierzwaluw van de zomer in onze omgeving vliegt op 1 september over de Kagerbuurt in Sassenheim (JDR).

Er zijn de afgelopen periode weer veel waarnemingen van IJsvogels binnengekomen. Een exemplaar is regelmatig te zien bij Huys te Warmont (WNL). Andere locaties waar deze opvallende vogel gezien is zijn de Elsgaestepolder in Voorhout,



de Klinkenbergerplas, de Hellegatspolder in Sassenheim, de St. Bavo in Noordwijkerhout, de Oosteindepolder in Hillegom, de Eendenkooi in Warmond, Landgoed Tespelduyn en De Engel in Lisse (VWA).

De laatste 15 Boerenzwaluwen van de zomer vliegen op 28 september over de Oude Vuilnisbelt in Sassenheim (SHU). Op 19 september zijn er nog 2 Huiszwaluwen te zien in de Noordzijderpolder te Noordwijkerhout (WNL). 2 Oeverzwaluwen vliegen op 13 augustus over het centrum van Sassenheim (JWI).

Een Engelse Kwikstaart is op 31 augustus ter plaatse in de Elsgeesterpolder (WNL). Op 19 september zijn de laatste 3 Gele Kwikstaarten van de zomer te zien in de Noordzijderpolder (WNL). Hier op 19 september is er een groep van 35 Witte Kwikstaarten ter plaatse. De eerste Grote Gele Kwikstaart van het najaar vliegt op 19 september over de Warmonderdam in Sassenheim (WNL).

Een Zwarte Roodstaart is op 19 oktober ter plaatse bij de speeltuin Beatrix te Sassenheim (PVZ). Op 11 september vliegt een Gekraagde Roodstaart de woonkamer van een huis op de Sweilandstraat in Warmond binnen. Gelukkig kan de waarnemer de vogel snel weer naar buiten begeleiden (WNL).

Vier Paapjes zijn op 27 augustus op de Oude Vuilnisbelt in Sassenheim ter plaatse (HVS). Op 21 september zijn er 5 exx. te zien in de Elsgeesterpolder (WNL). Paapjes zijn doortrekkers en overwinteren in Afrika. De Tapuit is ook een doortrekker en doet elk najaar de polders van de Bollenstreek aan. De meeste waarnemingen van deze soort komen uit de Elsgeesterpolder, hier zijn er op 26 september 8 exx. ter plaatse (EBO, JDR).

De eerste Koperwiek van het najaar meldt zich op 23 september in Sassenheim (EBO). Op 7 oktober vliegt er een groep van 50 vogels in zuidelijke richting over de Kagerbuurt in Sassenheim (JDR). 19 Kramsvogels zijn op 14 oktober ter plaatse op de Oude Vuilnisbelt in Sassenheim (JDR). Een Grote Lijster vliegt op 26 september in noordelijke richting over de Oude Vuilnisbelt in Sassenheim (EBO, JDR).

Zonder twijfel is de grote klapper qua waarneming in de afgelopen periode die van een eerste kalenderjaar Sperwergrasmus op 20 oktober ter plaatse bij de Klinkenbergerplas (WNL). Dit is het allereerste exemplaar voor de Bollenstreek, waarschijnlijk op doortrek naar zijn winterverblijf in Oost-Afrika. De Sperwergrasmus heeft het formaat van een grote Grasmus, in Nederland zien wij bijna altijd eerste jaar vogels, die een grijsbruin verenpak hebben. Tegenwoordig worden jaarlijks enkele 10-tallen vogels gezien.





Sperwergrasmus (Ed Schouten)

Vier Grauwe vliegenvangers zijn op 9 augustus te zien bij Huys te Warmont (WNL). In Park Rusthoff te Sassenheim zijn er op 5 oktober 3 Vuurgoudhanen ter plaatse (HVS). Op 27 oktober zijn er 2 exx. te zien bij de Klinkenbergerplas (WNL). Op 1 oktober vliegen er 6 roepende Baardmannen over het Sollasi bungalowpark in Noordwijkerhout (RJA). De roep van de Baardman is bellend, helder en draagt ver. Leuk zijn de 2 Raven die op 24 september in zuidwestelijke richting over de Mottigerpolder in Voorhout vliegen (PVZ).

Een Cetti's zanger is op 7 oktober zingend te horen in de struiken bij station Sassenheim (HVS). Een roepende Bladkoning is op 30 september even te horen bij de St. Bavo in Noordwijkerhout (MWI). Verrassend is de zingende Fitis op 19 september bij de St. Bavo in Noordwijkerhout (WNL).

Met dank aan de waarnemers:

AMO	Annelies Moolenaar	JDR	Job de Ridder	MWI	Maarten Wielstra
BNO	Bart Noort	JKL	Jeroen v d Klaauw	PVZ	Peggy van Zoen
EBO	Erik Boekhoven	JST	John Stigters	RGE	Reinder Genuit
EVS	Eefje van Stijn	JVD	Jelle van Dijk	RJA	Rob Jansson
HVE	Hein Verkade	JWI	Jan Wierda	SHU	Sarah Humphrey
HVS	Hans van Stijn	KWB	Kerkuilen	VWA	Vele waarnemers
			Werkgroep	WNL	waarneming.nl
			Bollenstreek		

Waarnemingen voor de periode 1 november 2025 t/m 31 januari 2026 kunnen worden doorgegeven via <https://knnvbollen.waarneming.nl/>, of per email: vogels-bollenstreek@gmail.com.



Activiteitenprogramma

Zaterdag 3 januari 2026 Nieuwjaarspannenkoekenwandeling in de AWD

De KNNV Bollenstreek organiseert ook dit jaar op de eerste zaterdag van het nieuwe jaar deze traditionele wandeling. Wij vertrekken om 09.00 uur vanaf de grote parkeerplaats bij het gemeentehuis van Lisse naar de ingang van Panneland in de AWD. Na afloop van de wandeling (rond 12.00 uur) gaan wij in de Boshut van 't Panneland genieten van een heerlijke pannenkoek. De vereniging biedt een drankje aan, de pannenkoek is voor eigen rekening. U kunt zich tot uiterlijk 2 januari voor deelname opgeven bij jan.bischoff.tulleken@gmail.com. Wilt u opgeven of u zelf rijdt en eventueel anderen mee wilt nemen (graag met opgave van aantal personen) of dat u liever met een ander mee wilt rijden, dan wel rechtstreeks naar Panneland gaat. Meerijders betalen € 2,00 aan de chauffeur.

Woensdag 14 januari 2026 'Voor Leden Door Leden'-avond

De avond "Voor Leden Door Leden" is een goede gewoonte geworden. Vandaar dat de excursiecommissie deze avond weer op het programma heeft gezet. Ook nu rekenen we weer op enthousiaste leden die hun natuurbelevissen willen laten zien en horen d.m.v. foto's, filmpjes of een boeiend verhaal. Er is gelegenheid voor vier presentaties van 20 minuten, tussendoor is er een pauze. Na afloop nog even napraten onder het genot van een drankje en een hapje. Wie neemt de uitdaging aan en laat de andere leden genieten van de natuur zoals zij die beleven? Opgeven Jan Plomp per e-mail janplomp2017@gmail.com of via tel. 0638461800 voor 10 januari. De avond begint om 20.00 uur en eindigt om 22.00 uur in Speeltuin De Bijenkorf Emmastraat 49 Lisse. Toegang is gratis.

Zaterdagochtend 31 januari 2026 Wintergasten in de AWD

Op zoek naar wintergasten in de AWD. Misschien zien we wel Krooneenden of de altijd prachtige Grote zaagbekken. Vergeet vooral uw verrekijker of fotocamera niet mee te nemen. We verzamelen om 08.30 uur bij het gemeentehuis van Lisse of om 09.00 uur bij ingang 't Panneland. Rond 12.00 uur zijn we weer terug bij 't Panneland. Aanmelden bij Jos van Schie via e-mail jf59vanschie@hotmail.com of whatsapp naar 0613561481. Even aangeven of u mee wilt rijden, zelf rijdt en meerijders wil meenemen. Meerijders betalen € 3,00 aan de chauffeur.

Dinsdag 17 februari 2026 Roofvogellezing

De werkgroep Roofvogels Rijnland geeft deze avond een lezing over roofvogels en over de manier waarop zij te werk gaan en wat zij zoal meemaken. De lezing wordt gehouden in de Bijenkorf Emmastraat 49 Lisse. Maximum aantal



deelnemers 30. Wees er dus snel bij. Aanmelden tot 15 februari bij Jan Plomp janplomp2017@gmail.com of 06 38461800.

Zaterdag 28 februari 2026 De Hortus botanicus, Leiden.

De Hortus botanicus is de groene plantenschatkamer van de Universiteit Leiden. Al meer dan vier eeuwen worden er in de prachtige tuin en kassen, planten uit alle windstreken verzameld en gekweekt, bewonderd en bestudeerd. De Clusiustuin, genaamd naar de stichter Carolus Clusius, is een kopie van de eerste aanleg. Het verzamelen en bestuderen heeft een schitterende tuin voortgebracht met uiteenlopende uitheemse, onbekende gewassen. De bijzondere tuinen en kassen, waaronder de Japanse tuin en de Victoria-kas, zijn de moeite waard om te bezichtigen. Aanmelden kan tot 25 februari bij Lidy v.d. Salm, per e-mail: [vdsalm@hotmail.com](mailto:vdSalm@hotmail.com). Wilt u aangeven of u zelf wilt rijden, of meerijden. Meerrijders betalen € 2,00 aan de chauffeur. We verzamelen om 9.30 uur op het parkeerterrein voor het gemeentehuis van Lisse. Museumjaarkaart: Gratis. Geef a.u.b. door als u in het bezit bent van een museumjaarkaart. Entree kosten € 11,50 (bij meer dan 10 personen, € 10,50).

Zaterdag 14 maart 2026 Rondleiding Huis te Manpad Heemstede

We gaan een bezoek brengen aan het landgoed Huis te Manpad, ook wel de mooiste parel van Zuid-Kennemerland genoemd. Het landgoed is uniek vanwege de historische tuinaanleg en de architectuur en de stinsenplanten. De rondleiding begint om 14:00 uur en duurt ongeveer 2 uur. Er is een maximum aantal deelnemers per groep van 12 personen. Er kunnen twee groepen deelnemen, totaal dus 24 deelnemers. De kosten zijn € 2,00 voor de chauffeur. Vertrek vanaf het gemeentehuis van Lisse om 13.15 uur. Opgeven bij Jan Plomp janplomp2017@gmail.com of 06-38461800. Laat even weten of u mee wilt rijden of zelf rijdt, mag ook op de fiets. VOL IS VOL!!!!

Zaterdag 28 maart 2026 Voorjaarswandeling in de AWD ingang De Zilk

Deze wandeling is bedoeld om gezellig te wandelen waarbij we onderweg aandacht besteden aan de dingen die we tegenkomen en gebruik maken van de kennis die in de groep aanwezig is. Een ieder kan op deze wijze een aandeel hebben in de excursie. De wandeling duurt ongeveer twee uur. We vertrekken om 8.30 uur bij het gemeentehuis van Lisse, bijdrage aan de chauffeur € 3,00. Degene die rechtstreeks gaat, we verzamelen om 9.00 uur bij de ingang De Zilk. U kunt zich tot 25 maart opgeven bij Jan Plomp tel. 06-38461800 of e-mail janplomp2017@gmail.com.





